

Θανάσης Γεωργιάς

Φαινομενολογική-Υπαρξιακή ψυχοθεραπεία: Το ερώτημα της ύπαρξης

“Denn das Fragen ist die Frommigkeit des Denkens”
(Γιατί το ερωτάν είναι η ευλάβεια της Νόησης)

Είναι δύσκολο να μιλήσει κανείς για την Φαινομενολογική-Υπαρξιακή ψυχοθεραπεία, όχι γιατί μιλά για κάτι σύνθετο και δυσνόητο, αλλά αντίθετα, γιατί μιλά για το απλό, το καθημερινό. Ο όρος «φαινόμενο» σημαίνει ακριβώς το απλό, αυτό που εμφανίζεται ως η ζωντανή εμπειρία μας, αυτό που παρουσιάζεται στο βίωμά μας, έξω και πέρα από θεωρητικές προϋποθέσεις, μοντέλα και προ-καταλήψεις. Συμβαίνει όμως το απλό, το καθημερινό, αυτό που είναι για εμάς το πιο σημαντικό, το πρωτογενές της εμπειρίας μας, αυτό που αναπνέει την ύπαρξή μας, να μην το «προσέχουμε», να είναι κρυμμένο, να μας διαφεύγει. Αντίθετα, είμαστε συνηθισμένοι στο να μην «προσέχουμε» αλλά να βλέπουμε μόνον ό,τι χωρά στην προ-διαμόρφωσή μας, στα αυτονόητα σχήματά μας, στον οικείο μας τρόπο με τον οποίο έχουμε μάθει να αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας και τα πράγματα.

Ερωτήματα που συχνά μας απευθύνονται είναι: Τι σημαίνει «Φαινομενολογική-Υπαρξιακή ψυχοθεραπεία»; Τι σημαίνει Daseinsanalysis; Πρόκειται για εφαρμογή κάποιων φιλοσοφικών ιδεών στον ψυχοθεραπευτικό χώρο; Πρόκειται για ένα νέο ψυχοθεραπευτικό μοντέλο; Πρόκειται για κάτι «αφηρημένο» και «ποιητικό»; Είναι κάτι που θυμίζει κάπως την απωασιατική νόηση;

Πώς να απαντήσει κανείς σε τέτοια ερωτήματα με έναν «φαινομενολογικό-υπαρξιακό» τρόπο; Δηλαδή με έναν τέτοιο τρόπο ώστε η απάντηση να μην καθίσταται ένα αυτοαναφορικό κέντρο που θα οδηγεί σε παράκαμψη και εκμηδένιση της ερώτησης; Πώς θα γίνει να μην προκύψει μια μονοσήμαντη απάντηση η οποία θα καθιστά περιττή πλέον την ερώτηση και συνεπώς τη πολλαπλή και ανανεούμενη ερμηνεία της; Πώς θα γίνει εν τέλει να μην βρεθούμε ουσιωδώς εκτός γλώσσας;

Ιστορική εξέλιξη

Οι ρίζες της Φαινομενολογικής-Υπαρξιακής (Daseinsanalysis) κατεύθυνσης στη ψυχοθεραπεία θα μπορούσαν να ανιχνευθούν στη περίοδο μεταξύ των δυο παγκοσμίων πολέμων. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1920-1930, υπήρξε μεγάλη κινητικότητα στο πεδίο της ψυχιατρικής που είχε να κάνει αφ' ενός με την αυξανόμενη επιφυλακτικότητα απέναντι στη μονομέρεια του φυσικο-επιστημονικού μοντέλου εξήγησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς, αφ' ετέρου με την

επίδραση της Φροϋδικής ψυχανάλυσης. Στα πλαίσια αυτής της κινητικότητας εμφανίστηκαν αναζητήσεις που διαμόρφωσαν μια «ανθρωπολογική» κατεύθυνση στη ψυχιατρική και τη ψυχοθεραπεία, με σημαντικά ονόματα όπως οι Ludwig Binswanger, Viktor von Weizsäcker, Viktor von Gebsattel, Eugene Minkowski, Erwin Straus, κ.α.

Ο Ludwig Binswanger (1881-1966) θεωρείται ο εισηγητής της Daseinsanalysis στη ψυχιατρική. Επηρεασμένος από την φαινομενολογία του Husserl (1859-1938), την οποία μελέτησε εντατικά, ονόμασε στην αρχή την νέα του προσέγγιση «φαινομενολογική ανθρωπολογία». Από το 1941 όμως, προτίμησε την ονομασία «Daseinsanalysis» καθώς τον επηρέασε αποφασιστικά το έργο του Martin Heidegger (1889-1976) και ιδίως το «Είναι και χρόνος» που είχε δημοσιευτεί το 1927. Το πιο γνωστό έργο του, "Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins" (Basic forms and Perception of human Dasein) δημοσιεύτηκε το 1942.

Το ακολούθησε μια ολόκληρη σειρά δημοσιεύσεων που αφορούσαν τη σχιζοφρένεια, όπως επίσης μελέτες για τη μελαγχολία και τη μανία. Ο Binswanger ενδιαφέρθηκε κυρίως για την εφαρμογή της φαινομενολογίας στη βασική ψυχιατρική έρευνα και όχι τόσο για την ανάπτυξη μιας ψυχοθεραπευτικής μεθόδου. Αξίζει να σημειωθεί ότι είχε επηρεαστεί επίσης από τον Sigmund Freud (με τον οποίο τον είχε γνωρίσει ο Karl Jung) και στην αρχή προσπάθησε να ενσωματώσει τις Φροϋδικές ιδέες στη προσέγγισή του, εντούτοις βαθμιαία του γινόταν όλο και πιο σαφής η απόσταση που χωρίζει τη φαινομενολογία από τη ψυχανάλυση. Κατά τον Binswanger η Φροϋδική θεωρία υπακούει τελικά στους περιορισμούς του κυρίαρχου φυσικο-επιστημονικού μοντέλου θεώρησης του ανθρώπου, ως «homo natura», το οποίο, γι' αυτόν, είναι κάτι μονόπλευρο και ανεπαρκές. Παρ' όλ' αυτά, ο Freud και ο Binswanger διατήρησαν μια πολύ καλή σχέση αμοιβαίας εκτίμησης και φιλίας, η οποία διασώθηκε και επιβίωσε παρά τις θεωρητικές τους διαφορές.

Περίπου τη δεκαετία 1950-1960, μια άλλη ψυχοθεραπευτική σχολή Daseinsanalysis άρχισε να αναπτύσσεται στη Ζυρίχη με πρωτεργάτη τον Medard Boss (1903-1990). Η νέα σχολή, ήταν έντονα επηρεασμένη από τον Binswanger -ιδίως στα αρχικά της βήματα- αλλά αργότερα διαφοροποιήθηκε από αυτόν. Στους κόλπους της βρέθηκαν ψυχαναλυτές που δεν έμεναν ικανοποιημένοι από την φροϋδική κατασκευή καθώς έβρισκαν το ψυχαναλυτικό μοντέλο πολύ μηχανιστικό και περιοριστικό. Επιπλέον, αντιμετώπιζαν με ιδιαίτερο σκεπτικισμό την τάση της Ego-psychology που, ερχόμενη από την Αμερική, φαινόταν να επικρατεί στην διεθνή ψυχαναλυτική σκηνή εκείνη την εποχή. Τους προβλημάτιζε η τάση να θεωρείται το «Εγώ» ως ο κεντρικός τόπος σύνθεσης της προσωπικότητας, ο κατ' εξοχήν τόπος εργασίας για τον αναλυτή, ο οποίος μάλιστα χρειάζεται να το ενισχύσει, ώστε να επανέλθει ο

θεραπευόμενος με πιο «λειτουργικό» τρόπο στο πεδίο της «πραγματικότητας».

Στη βάση αυτών των προβληματισμών, και παρ' όλο που η μέχρι τότε θεραπευτική τους πρακτική ήταν αυτή της Φροϋδικής ψυχανάλυσης (ο ίδιος ο Medard Boss είχε υπάρξει θεραπευόμενος του Freud) αναζήτησαν έναν άλλο τρόπο εννόησης του ανθρώπου και της ψυχοθεραπείας. Ο Medard Boss, επηρεασμένος από τον Ludwig Binswanger, έδειξε ζωηρό ενδιαφέρον για την πρακτική εφαρμογή της φαινομενολογίας του Heidegger στη ψυχοθεραπεία και επεδίωξε προσωπική επαφή και γνωριμία με αυτόν. Δημιουργήθηκε μια στενή φιλία και συνεργασία που κράτησε μέχρι την εποχή του θανάτου του Heidegger το 1976. Από το 1959 έως το 1968, ο Heidegger επισκεπτόταν τον Boss στην Ελβετία –στο Zollikon- όπου έλαβαν χώρα τα παγκοσμίως πλέον γνωστά "Zollikon Seminars". Σε αυτά συμμετείχαν ψυχίατροι, ψυχολόγοι και ψυχαναλυτές που τους ενδιέφερε ένας φαινομενολογικός τρόπος προσέγγισης και εννόησης του ανθρώπου ως Dasein, πέρα από τα μέχρι τότε κυρίαρχα και επικρατούντα μοντέλα. Από τους συμμετέχοντες σε αυτά τα σεμινάρια, και με πρωτεργάτες τους Medard Boss και Gion Condrau, δημιουργήθηκε στα 1971 το «Zurich Institute for Daseinsanalytic Psychotherapy and Psychosomatics». Στα 1984 ιδρύθηκε στη Ζυρίχη η «Swiss Professional Federation for Daseinsanalysis» και στα 1990 ιδρύθηκε η «International Federation of Daseinsanalysis» (IFDA) στην οποία συμμετέχουν εταιρείες Daseinsanalysis από πολλές χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής. Η Ελληνική Εταιρεία Φαινομενολογικής-Υπαρξιακής Ανάλυσης και Ψυχοθεραπείας (Hellenic Society of Daseinsanalysis (HSDA) – Greece) ιδρύθηκε το 2004 ως μετεξέλιξη ομάδας μελέτης (study group) που λειτούργησε από το 1994. Τα σεμινάρια στο "Zollikon" δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά στη γερμανική γλώσσα το 1987 και σε αγγλική μετάφραση το 2001 .

Η σχέση μας με την ιστορική παράδοση της Φαινομενολογικής-Υπαρξιακής (Daseinsanalysis) κατεύθυνσης

Ο Husserl, ο Heidegger, τα “σεμινάρια στο Zollikon”, όπως επίσης το συνολικό έργο του Binswanger και του Boss, αποτελούν ασφαλώς το έδαφος προέλευσης και πηγή έμπνευσης για την σύγχρονη Φαινομενολογική-Υπαρξιακή κατεύθυνση στην ψυχοθεραπεία. Πρόκειται για ένα έργο εξαιρετικής σημασίας με το οποίο βρισκόμαστε σε διαρκή συνομιλία. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι πρόκειται για ένα είδος θεωρητικού «συστήματος» το οποίο οφείλουμε να αποδεχόμαστε και να το αναπαράγουμε. Κάτι τέτοιο θα ήταν πολύ αντίθετο με την βασική φαινομενολογική-υπαρξιακή στάση για «ανοικτότητα» προς ό,τι έρχεται και μας βρίσκει, σε ό,τι μας απευθύνεται και μας προς-καλεί. Μια

αυτοματοποιημένη διαδικασία εφαρμογής «αυτονόητων» εννοιών, θεωριών και μοντέλων περί ψυχισμού, ασφαλώς δεν συνιστά «ανοικτότητα». Η ψυχοθεραπεία σήμερα, κινείται σε μεγάλο βαθμό εντός μιας εννοιολογίας που λειτουργεί σαν βαρύ φορτίο, καθώς υπακούει σε -θεμελιώδεις για τη κάθε σχολή- έννοιες, σημασίες και ερμηνείες, που έχουν υποστεί σχηματοποίηση και έχουν χάσει κάθε ίχνος αυθεντικής σχέσης με την πραγματική ζωή. Ως εκ τούτου, η εργασία των πρωτοπόρων της Dasensanalysis είναι ένα αναγκαίο αφετηριακό σημείο, αλλά χρειάζεται να πάμε –συνομιλώντας με αυτό- πέρα από αυτό. Κάτι τέτοιο είναι απαραίτητο, όχι μόνον γιατί στο φώς νεώτερων δεδομένων αναδύονται πλευρές της ψυχοθεραπευτικής σχέσης που δεν φωτίζονται – ή φωτίζονται ανεπαρκώς από το έργο του Binswanger και του Boss, αλλά και σαν πράξη αγάπης και σεβασμού προς μια μεγάλη παράδοση. Σεβασμός στην παράδοση δεν σημαίνει να συντηρώ και να διαιωνίζω τις μορφές του παρελθόντος, αλλά να επερωτώ το παρελθόν τώρα, από το σήμερα, καθώς βρίσκομαι «ανοικτός» προς αυτό που έρχεται και με προς-καλεί και που ως ερχόμενο διαμορφώνει τη διάσταση του μέλλοντος. Ίσως μόνον με αυτόν τον τρόπο «αναφοράς» καθίσταται δυνατόν να ενεργοποιείται και να παραμένει ζωντανό το παρελθόν, που θα πει, να ενεργοποιείται ό,τι ριζικό και ζωντανό διαλανθάνει εντός του.

Κατά συνέπεια, η Υπαρξιακή φαινομενολογία, στο βαθμό που σέβεται τη παράδοσή της, βρίσκεται διαρκώς ανοικτή σε ερωτήματα και ιδέες που την γονιμοποιούν εκ νέου. Σαν τέτοια αξίζει να αναφέρουμε ιδιαιτέρως τη νόηση του Ludwig Wittgenstein, τον Hans-Georg Gadamer, τους εκπροσώπους της Γαλλικής φαινομενολογίας Merleau-Ponty, Emmanuel Levinas, Paul Ricoeur (θα ήταν δίκαιο να αναφερθεί και ο Jean- Paul Sartre), σύγχρονους νοητές του Ζεν, κ.α.

Ιδιαίτερα για την ελληνική εταιρεία, στον ορίζοντα των αναφορών της κατέχει πολύ σημαντική θέση η συνομιλία με την ελληνική παράδοση σε όλες τις εκφάνσεις της: αρχαία ελληνική νόηση (ιδίως οι προσωκρατικοί και η τραγωδία), μεσαιωνική(έλληνες πατέρες) και νεώτερη(ελληνική ποίηση, νεώτεροι έλληνες πεζογράφοι και φιλόσοφοι).

Ο δρόμος προς τη Φαινομενολογία

Η φαινομενολογία αναδύεται στις αρχές του 20ου αιώνα, σε συνάφεια και αναφορά με τον επικρατούντα τρόπο σκέψης και κατανόησης του ανθρώπου και του κόσμου της εποχής της, που είναι ο τρόπος σκέψης της Νεώτερης εποχής.

Η Νεώτερη εποχή γεννιέται όταν γίνεται το πέρασμα από την παντοδυναμία της θεϊκής παρουσίας στην αυτοτέλεια της ανθρώπινης

συνείδησης. Όταν το ανθρώπινο ego ορθώνει το ανάστημά του απέναντι στη θεϊκή παντοδυναμία και τάξη και διεκδικεί να είναι το ίδιο, το σημείο αναφοράς του και το θεμέλιό του. Με αυτόν τον τρόπο, ο νεωτερικός άνθρωπος διεκδικεί, αφ' ενός την ασφάλεια και την βεβαιότητα, αφ' ετέρου την ελευθερία.

Βασική παράμετρος στη Νεωτερικότητα είναι ο διαχωρισμός: «υποκείμενο-αντικείμενο», «πνεύμα-ύλη», «σκεπτόμενο υποκείμενο-κόσμος» και η δημιουργία θεωρητικών κατασκευών-μοντέλων, που φιλοδοξούν να γεφυρώσουν τα μεταξύ τους διαχωρισμένα. Η θεωρία φιλοδοξεί να προσφέρει μια «αντικειμενική» και «αληθινή» ερμηνεία του κόσμου, ώστε μέσα από την επιστημονική γνώση και την εφαρμογή της στην τεχνολογία να καταστεί ο άνθρωπος «κτήτορας της φύσης» (“Maitre et possessor de la Nature” με βάση την περίφημη διατύπωση του Descartes ...). Με αυτό τον τρόπο θα μπορέσει να καταστεί κύριος της μοίρας του, κάτι που θα του επιτρέψει να κατακτήσει την ολοκληρωτική και οριστική θεραπεία των προβλημάτων του...

Husserl

(Zu den Sachen selbst)

Περιγραφική Φαινομενολογία:

Η Φαινομενολογία, όπως κατ' αρχήν διατυπώνεται από τον Husserl, ξεκινά από την αμφισβήτηση του δυϊστικού σχήματος κατανόησης του ανθρώπου και του κόσμου, που επικρατεί στο επιστημονικό πεδίο της Νεώτερης εποχής, καθώς διαπιστώνει ότι δεν υπάρχει οποιοδήποτε είδος χάσματος ανάμεσα στην ανθρώπινη συνείδηση αφ' ενός και αυτά που είναι «προς συνείδηση» αφ' ετέρου. Η συνείδηση δεν είναι μια στατική συμπαγής ενότητα, που βρίσκεται απέναντι σε άλλες στατικές και συμπαγείς ενότητες, αλλά μια απεριόριστη και συνεχής ροή βιωμάτων η οποία μέσα στη καθημερινότητα παραμένει αφανής καθώς δεν την αντιλαμβανόμαστε και δεν την παρατηρούμε. Η συνείδηση δεν έχει τον χαρακτήρα μιας υπόστασης, μιας στατικής ουσίας, αλλά είναι μια απροσδιόριστη ακολουθία πράξεων, ένα ατελεύτητα κινούμενο σύμπαν συνειδησιακών ενεργημάτων, αυτό που ο Husserl (παραλαμβάνοντάς το από παλαιότερους στοχαστές) ονομάζει «αναφορικότητα» (αποβλεπτικότητα –Intentionalität).

Με την Φαινομενολογία, ξεπερνάμε την αφελή πίστη ότι ο κόσμος που αντιλαμβανόμαστε, είναι ένας κόσμος αντικειμενικός, που υπάρχει ανεξάρτητα από τον τρόπο που τον αντιλαμβανόμαστε, δηλαδή ανεξάρτητα από το βίωμα μας. Δημιουργούνται έτσι οι προϋποθέσεις για μια στροφή προς τα «φαινόμενα», δηλαδή προς τη βιωματική μας εμπειρία. Το πρωταρχικό, δεν είναι η παρουσία ενός «υποκείμενου» και

ενός «αντικειμένου» τα οποία κατ' αρχήν υφίστανται ανεξάρτητα μεταξύ τους και κατόπιν, σε ένα δεύτερο χρόνο, θα πρέπει να κινηθούν το ένα προς το άλλο. Ως πρωταρχικό αναδεικνύεται το «φαινόμενο».

Για να φθάσουμε όμως στο πρωταρχικό «φαινόμενο», δηλαδή στα ίδια τα «αναφορικά» βιώματα μέσα στα οποία συνεχώς βρισκόμαστε, χρειάζεται η φαινομενολογική στροφή του βλέμματος, έτσι ώστε να επιτρέψουμε στο καθετί να φανερώνεται έτσι ακριβώς όπως παρουσιάζεται στην εμπειρία μας, όπως φαίνεται το ίδιο από μόνο του, χωρίς την επινόηση υποθέσεων και αιτιωδών επεξηγήσεων. Βασικό στοιχείο ενός τέτοιου βλέμματος είναι η «εποχή» (όρος δανεισμένος από τους Στωικούς). Στην «εποχή» ο φαινομενικά αντικειμενικός και ανεξάρτητος από το εκάστοτε υποκείμενο κόσμος τίθεται «εντός παρενθέσεως» καθώς καλούμαστε να στραφούμε προς την βιωματική μας εμπειρία, προς τον τρόπο με τον οποίο μας παρουσιάζονται τα πράγματα, και να συνειδητοποιήσουμε το εκάστοτε νόημα μέσα στο οποίο αυτά αποκτούν την μορφή, την συγκρότηση και την υπόστασή τους. Καλούμαστε ταυτόχρονα να βάλουμε στην άκρη όλες τις θεωρίες, δηλαδή όλες τις προ-καταλήψεις και προ-διαμορφώσεις του βλέμματός μας, έτσι ώστε να δούμε τα «φαινόμενα» έτσι ακριβώς όπως αυτά μας παρουσιάζονται.

Προκειμένου να επιτευχθεί μια τέτοια στροφή του βλέμματος, ο Husserl, προτείνει μια μέθοδο, τη φαινομενολογική μέθοδο, η οποία απαρτίζεται από τρία βήματα:

α) «φαινομενολογική αναγωγή», β) «ειδητική αναγωγή» και γ) «υπερβατική αναγωγή». Δεν θα επιμείνουμε εδώ σε μια λεπτομερέστερη περιγραφή των τριών βημάτων, αλλά αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι, κατά τον Husserl, αυτή η μεθοδολογία μας επιτρέπει να μελετήσουμε τη συγκροτητική λειτουργία της «αναφορικότητας» η οποία, όπως είδαμε, αναδεικνύεται ως ο αρχέγονος τύπος κάθε νοηματικής συγκρότησης. Μας επιτρέπει να εντοπίσουμε τους σταθερούς τρόπους της συνειδησιακής λειτουργίας, τους σταθερούς τρόπους νοηματοδότησης. Έτσι φτάνουμε στο έσχατο θεμέλιο κάθε πράξης και γνώσης, σε αυτό που δεν είναι «αντικειμενικό» αλλά τρόπος συγκρότησης κάθε «αντικειμενικού».

Η Φαινομενολογία λοιπόν είναι, κατ' αρχήν, η καθαρή περιγραφή των «φαινομένων» έτσι όπως μας παρουσιάζονται. Περιγράφει τη ροή της εμπειρίας, του βιώματος. Όταν λέμε για κάτι ότι είναι «φαινομενολογικό», εννοούμε ότι εμφανίζεται, αποκαλύπτεται, μέσα στο πεδίο της άμεσης εμπειρίας.

Heidegger:

Ερμηνευτική Φαινομενολογία:

Η ένσταση του Heidegger στην περιγραφική Φαινομενολογία, έτσι όπως την είδε ο δάσκαλός του ο Husserl, έγκειται στο ότι παρ' όλ' αυτά, παρ' όλο που επιζητά ένα βλέμμα έξω και πέρα από οποιαδήποτε προϋπόθεση και προ-κατάληψη, ένα βλέμμα που θα εστιάζει μόνον στη καθαρή προφάνεια των βιωματικών εμπειριών ως φαινομένων, τελικά, χωρίς να το καταλαβαίνει, υιοθετεί και επαναλαμβάνει βασικές προϋποθέσεις και προ-παραδοχές που αποτελούν αφανή θεμέλια τού βλέμματος τής Νεώτερης εποχής. Αυτό συμβαίνει γιατί ο Husserl συνεχίζει να κινείται στο «καρτεσιανό» πεδίο ενδιαφέροντος για την έσχατη θεμελίωση της συνολικής ανθρώπινης εμπειρίας, καθώς προσπαθεί μέσα από τη μεθοδική διερεύνηση των συνειδησιακών ενεργημάτων (ως φορέα υποκειμενικότητας), μέσα από τη διερεύνηση αυτού που δεν είναι μεν αντικειμενικό, αλλά τόπος συγκρότησης κάθε αντικειμενικού, να διασφαλίσει βέβαιη και έγκυρη γνώση αναφορικά με τον τρόπο της νοηματικής συγκρότησης των αντικειμένων. Έτσι όμως, τελικά, μετατρέπει τα όντα σε αντικείμενα μιας παραστασιακής-αντικειμενοποιητικής σκέψης, η οποία γίνεται ο μοναδικός χώρος μέσα στον οποίο μπορεί να υπάρξει αλήθεια.

Ο Heidegger απορρίπτει λοιπόν τη «φαινομενολογική μέθοδο» του Husserl, στο βαθμό που ο τελευταίος προϋποθέτει μια θεμελιακή αρχή, μια απόλυτη και αυταπόδεικτη αφετηρία την οποία αδυνατεί να αντιληφθεί και ως εκ τούτου δεν μπορεί να θέσει υπό αμφισβήτηση. Αυτό οφείλεται σε μια ελλιπή εκδίπλωση της φαινομενολογίας η οποία δεν κατάφερε να εκμεταλλευτεί σωστά τις δυνατότητές της και ως προς αυτό, ο Heidegger, προτείνει έναν άλλο τρόπο σκέψης η οποία μπορεί να θέτει διαρκώς τις αρχές της σε διερώτηση και επανεξέταση, την «ερμηνευτική φαινομενολογία».

Ενώ η μεθοδολογία της «περιγραφικής φαινομενολογίας», εμπορούμενη κατά βάση από το πνεύμα των επιστημών της Νεωτερικότητας περιγράφει πως είναι δυνατή η γνώση, η «ερμηνευτική φαινομενολογία» περιγράφει πως είναι δυνατή η «κατανόηση» και επιμένει να στέκεται στην άμεσα βιούμενη πραγματικότητα. Το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα δεν είναι απλώς μια καλύτερη κατανόηση αλλά η εμπειρία μιας αληθινής συνάντησης. Κάτι τέτοιο δεν είναι ζήτημα μιας καλλιεργημένης, μεθοδικής και χωρίς προκαταλήψεις «τεχνικής» που αφορά ένα εντέλει αποστασιοποιημένο άτομο που βρίσκεται εκτός σχέσεων, αλλά προϋποθέτει την εμπλοκή μας και τη συμμετοχή μας. Σε τέτοιες συναντήσεις πραγματώνεται η ύπαρξή μας...

Μια τέτοια συνάντηση, δεν είναι δυνατόν να είναι αποκαθαρμένη από τις παραδεδεγμένες ιδέες ή προ-καταλήψεις μας (όπως θα ήθελε ο Husserl με το ιδεώδες της «εποχής»), καθώς σε κάθε συνάντηση, μιλά ένα ολόκληρο πλέγμα σχέσεων που επιδρά πάνω μας, είτε το γνωρίζουμε είτε όχι. Κάθε φορά, ανακαλύπτουμε τον εαυτό μας να βρίσκεται ήδη

«εριμμένος», με τον α ή τον β τρόπο, σε μια κατανόηση, δηλαδή σε μια συνάντηση και μια ανταπόκριση, σε μια σχέση με το «προς-κατανόηση». Ως εκ τούτου, δεν μπορούμε να κατανοήσουμε κάτι, το οτιδήποτε, ωσάν να επρόκειτο για ένα ατομικό και μεμονωμένο φαινόμενο, ξεκομμένο από το ευρύτερο πλαίσιο και το πλέγμα των σχέσεων και των αναφορών στις οποίες βρίσκεται, έξω από τον κόσμο του και την ιστορικότητά του. Δεν υπάρχει τρόπος δηλαδή «να μπει ο κόσμος σε παρένθεση» και δεν είναι καν αυτό ζητούμενο. Κάτι τέτοιο θα ήταν δυνατόν να συμβεί μόνον αν ο εαυτός μας θα μπορούσε να «υπάρχει» εκτός σχέσεων, διαχωρισμένος από τον «κόσμο».

Κάθε τί που συναντάμε, έχει ήδη διεκδικήσει μια συμμετοχή στον «κόσμο» μας, καθώς για να υπάρξει συνάντηση, το προς-κατανόηση ήδη μας έχει μιλήσει, ήδη μας έχει προ-καλέσει. Το να έλθει στο φως η προ-καλούσα συμμετοχή είναι αυτό που η «ερμηνευτική φαινομενολογία» ονομάζει ερμηνεία. Εδώ, η ερμηνεία, δεν έχει να κάνει με την προσαρμογή σε ένα προκατασκευασμένο ερμηνευτικό πλαίσιο ή θεωρία, αλλά με την αποδόμηση και την κατανόηση της προ-κατανόησης στην οποία ήδη βρισκόμαστε. Έχει να κάνει με την επανάκτηση της χαμένης σχέσης των εννοιών με τη ζωή και τα πράγματα.

Βρισκόμαστε μακριά από την «εποχή» του Husserl και την τοποθέτηση του κόσμου «σε παρένθεση»...

Ο Heidegger, ριζικοποιώντας την αρχική αφετηρία της φαινομενολογίας, προχωρά σε μια «από-υποστασιοποίηση» της ανθρώπινης υποκειμενικότητας, την οποία επιχειρεί να περιγράψει με τον όρο Dasein. Εδώ, όχι μόνον η αντίληψη για την υποστασιακότητα της συνείδησης γίνεται περιττή, αλλά και η ίδια η ιδέα πως τα συνειδησιακά ενεργήματα αποτελούν τον φορέα ενός υποκειμένου καθίσταται προβληματική.

Ο άνθρωπος ως Dasein, είναι το Da του Sein, δηλαδή, το «ξέφωτο» (ανοικτότητα, αίθριο), στο οποίο παρουσιάζεται Είναι, το «ξέφωτο» στο οποίο παρουσιάζεται Νόημα. Η εννόηση του ανθρώπου ως Da-Sein υποδηλώνει τον ουσιώδη δεσμό Είναι και ανθρώπου, όπου ο άνθρωπος γίνεται το αίθριο κάθε «διάνοιξης» νοήματος. Εδώ, το νόημα δεν παράγεται από τον άνθρωπο ως υποκείμενο, αλλά συμβαίνει με τον άνθρωπο και διαμέσου του ανθρώπου. Σε αυτό το «συμβάν» ο άνθρωπος «γίνεται». «Εξ-ιστάμενος», «συν-ίσταται». Ο εαυτός του πραγματώνεται ως ανταπόκριση προς το είναι των πραγμάτων, έτσι όπως αυτά του παρουσιάζονται ως φαινόμενα, και όχι ως αντιπαραβολή ενός υποστασιοποιημένου υποκειμένου προς τα αντι-κείμενα και στην άμυνα απέναντι τους.

Ο άνθρωπος δεν παρευρίσκεται στατικά, αλλά πραγματώνεται εκ-στατικά, υπάρχει ως εξ-ιστάμενος (existence), ίσταται έξω στο μίλημα

των πραγμάτων, βρίσκεται πάντα σε σχέση, σε αναφορά. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος, σε αντίθεση με τα άλλα όντα, δεν έχει ένα δεδομένο είναι, μία δεδομένη ουσία. Τον άνθρωπο τον χαρακτηρίζει η διαρκής μεταβλητότητα. Το είναι του είναι αυτό που ακόμα δεν είναι. Είναι πάντοτε μια δυνατότητα να είναι. Αυτή είναι η ελευθερία του, η οποία δεν του είναι ιδιότητα, αλλά αυτό τούτο το είναι του. Για τον Χάιντεγκερ, «η ουσία του ανθρώπου κείται στην ύπαρξή του (εχ-istence)» και το επίκεντρο της ύπαρξης βρίσκεται στις σχέσεις και τις εμπειρίες της καθημερινότητας.

Όλη η δυτική μεταφυσική υπήρξε πλατωνική, δεδομένου ότι προσπάθησε να μεταθέσει την ουσία του ανθρώπου έξω από την καθημερινή ζωή, αποκομμένη από την εμπειρία του κόσμου. Ο άνθρωπος όμως, είναι εξ αρχής και αναγκαστικά “in-der-welt-sein” (εν-τω-κοσμο-είναι). Πρόκειται για τον ορίζοντα στον οποίο εμφανίζεται (όχι τόσο εννοιολογικά αλλά κυρίως θυμικά, συγκινησιακά) το κάθε τι που βιώνω, ο για εμένα συγκεκριμένος, κυριολεκτικός, πραγματικός, καθημερινός κόσμος. Μια νόηση που αφαιρεί την εμπειρία του κόσμου και που κοπιάζει να εξυψωθεί πάνω από την καθημερινότητα του καθημερινού, είναι κενή. Το να υπάρχεις, σημαίνει να υπάρχεις εντός του κόσμου, στη καθημερινή, στη «βιοτική πραγματικότητα» (Faktizitat).

Ως «κόσμος» εδώ, δεν εννοείται μόνον το σύνολο των ενδοκοσμικών όντων που μου παρουσιάζονται, αλλά, επίσης ο τρόπος που μου παρουσιάζονται, δηλαδή το συγκινησιακό-νοηματικό πλαίσιο (αίθριο), εκείνη η διάνοιξη, στην οποία μπορεί να μου παρουσιάζεται έτσι ή αλλιώς και να αποκτά το νόημά του το κάθε τι που συναπαρτίζει τον κόσμο μου. Πρόκειται για τον ορίζοντα του Είναι στον οποίο συμβαίνει τόσο η αυτοκατανόηση μου όσο και η κατανόηση των άλλων. Αυτός ο ορίζοντας μεταλλάσσεται σύμφωνα με την ατομική όραση, τις κοινωνικές οπτικές γωνίες, τα πεδία ενδιαφέροντος και την κοινωνική σύμβαση. Είναι σημαντικό να αντιληφθούμε ότι ο τρόπος (ο ορίζοντας του Είναι), στον οποίο μου παρουσιάζονται τα πράγματα, δεν περι-ορίζεται και δεν εξαντλείται στον όποιο προσδιορισμό του, δεν υφίσταται σαν κάτι παγιωμένο και σταθερό, αλλά «χρονούται» πραγματωνόμενο, καθώς βρίσκεται σε μια ακατάπαυστη ποιητική διαδικασία ανοίγματος και παρουσίασης.

Η εμπειρία του Είναι.

Μόνον ο άνθρωπος μεταξύ όλων των όντων μπορεί να έχει την εμπειρία όχι μόνον της ύπαρξης των διάφορων ενδοκοσμικών όντων αλλά του Είναι (εδώ η λέξη Είναι θα πρέπει να διαβαστεί όχι σαν ουσιαστικό, αλλά να δοθεί έμφαση στη ρηματική μορφή της, «το να είναι»-«Being») καθώς μόνον εκείνος μπορεί να επικεντρώνεται σε αυτό καθεαυτό το γεγονός της ύπαρξης. «Εμπειρία του Είναι», σε αυτή τη περίπτωση, σημαίνει το να έχεις εμπλακεί σε ένα ριζικό «θαυμάζειν»,

σημαίνει να μην θεωρείς το κεντρικό υπαρξιακό μυστήριο ως δεδομένο, σημαίνει να μπορείς να εκπλήσσεσαι από την ύπαρξη του κόσμου, από το γεγονός ότι όλα τα πράγματα είναι. ενώ θα μπορούσαν να μην είναι. Εδώ εισερχόμαστε σε αυτό που αποτελεί το κυρίως θέμα για τον Heidegger:

“Alles Seiende ist im Sein; Das Sein ist das Seiende” «Πάντα τα όντα» ενέχονται στο Είναι, Το Είναι ενέχεται στα όντα»(ΤεΦ).

Ακόμα και κάποιος που απλώς έχει ακούσει για τον Heidegger ή τον γνωρίζει συνοπτικά, ξέρει ότι εδώ βρίσκεται ο πυρήνας του στοχασμού του. Λέει: «Όλος ο κόσμος το γνωρίζει: ον είναι αυτό που είναι. Ποια άλλη ελεύθερη επιλογή υπάρχει για το ον, εκτός από αυτή: να είναι; Και όμως: ακριβώς τούτο, ότι το ον συλλέγεται στο Είναι, ότι στη λάμψη του Είναι εμφανίζεται το ον, οδήγησε τους Έλληνες, αυτούς εξ αρχής και μόνον αυτούς, στο θαυμασμό. Το ον στο Είναι: τούτο έγινε για τους Έλληνες το πιο θαυμάσιο». Ο Heidegger δείχνει προς την κατεύθυνση της εμπειρίας του Είναι, και υπογραμμίζει με έμφαση ότι εδώ ακριβώς βρίσκεται η αφετηρία όχι μόνον της ελληνικής εμπειρίας του κόσμου, αλλά συνολικά αυτού που αποκαλούμε ευρωπαϊκός-δυτικός πολιτισμός. Στην αφετηρία τοποθετεί τους Προσωκρατικούς (Αναξίμανδρος, Ηράκλειτος, Παρμενίδης): «Ήταν στοχαστές (Denker), άνδρες οι οποίοι είχαν εμπλακεί στο ριζικό θαυμάζειν του όντος». Βρίσκονταν σε μια διάσταση εμπειρίας που έχει να κάνει με τη συνεχή έκπληξη από το γεγονός ότι όλα τα πράγματα είναι. Η έκπληξη και ο θαυμασμός εμπρός στο συμβάν της ύπαρξης, ήταν άμεσα παρόντα στη γλώσσα τους, στο Λόγο, καθώς μπορούσαν να έχουν την εμπειρία του Είναι και να μιλούν γι' αυτό με έναν άμεσο και πρωτογενή τρόπο.

Η αφετηριακή εμπειρία όμως, γρήγορα περνά στη Λήθη. Με τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη και με όσους ακολουθούν στην μακρά ιστορία της Δυτικής σκέψης, (τη Μεταφυσική), το ερώτημα της ύπαρξης -η εμπειρία του Είναι- επανατίθεται μεν, αλλά την ίδια στιγμή διαγράφεται. Ξεκινά μια προσπάθεια να δοθεί απάντηση, στο ερώτημα «τι είναι το Είναι» και -καθώς ως συνήθως η μορφή του ερωτήματος προδικάζει το ζητούμενο- αυτό που αναζητούμε είναι πλέον κάτι τις συγκεκριμένο, μια υποστασιοποιημένη ουσία, εν τέλει ένα ον (π.χ. οι πλατωνικές «ιδέες». «πρώτα αίτια», «δυναμικές αρχές» κ.λ.π.).

Από τον Descartes, ιδίως, κι έπειτα, η μεταφυσική αναζήτηση ενός θεμελίου που θα μας δίνει απόλυτη βεβαιότητα σχετικά με την αλήθεια και την πλάνη, εστιάζει στο ego. Αυτό γίνεται το επίκεντρο της πραγματικότητας και από αυτό το κέντρο, με έναν αναλυτικό και ορθολογικό τρόπο, σχετίζεται ο άνθρωπος με τον εξωτερικό κόσμο. Ως γνώστης και κτήτορας της αληθούς γνώσης, ο άνθρωπος γίνεται στις μέρες μας ο κυρίαρχος της φύσης με έναν εκμεταλλευτικό τρόπο. Το ego γίνεται ένα αρπακτικό...

Η μεταφυσική σκέψη πηγάζει όχι πλέον από την αυθεντική εμπειρία του Είναι αλλά από τη λήθη του, από τη θεώρηση του θεμελιώδους υπαρξιακού μυστηρίου ως δεδομένου. Πρόκειται για κάτι που με μεγάλη δυσκολία μπορούμε πια να το σκεφτούμε καθώς πολύ σπάνια είναι πια για μας το Είναι κάτι περισσότερο από τον ήχο μιας λέξης. Υπάρχει εδώ κάτι το απολύτως προφανές και συνάμα ασύλληπτο, που όταν επιδιώκουμε να το αρθρώσουμε «είναι πάντα σαν να προσπαθούμε να προσεγγίσουμε το κενό». Θεωρούμε το είναι των όντων ως κάτι το δεδομένο και λησμονούμε τον θαυμασμό. Η «Λήθη του Είναι» είναι πλέον εδραιωμένη, έτσι ώστε το «ερώτημα του Είναι» μας φαντάζει σαν ένα μυστικιστικό λεκτικό παιχνίδι, ή απλώς σαν μια καθαρή ανοησία.

Ο Heidegger αναλαμβάνει το εγχείρημα της αφύπνισης ως προς τη «Λήθη του Είναι» και επαναφέρει το ερώτημα που αφορά το μυστήριο της ύπαρξης των όντων. Ρωτά και ξαναρωτά:

«Γιατί να υπάρχουν τα όντα και όχι το τίποτε»;

Λέει: «Πολλοί είναι αυτοί που δεν σκοντάφτουν ποτέ επάνω σε τούτο το ερώτημα, όταν με αυτό εννοούμε όχι απλώς το άκουσμα και το διάβασμα αυτής της ερωτηματικής φράσης αλλά: το να θέσεις το ερώτημα, δηλαδή να το φέρεις στον ορίζοντά του, να το εγείρεις, να νοιώσεις την αναγκαιότητα αυτού του ερωτήματος.

Και όμως! Η κρυμμένη δύναμη αυτού του ερωτήματος τον καθένα μας θα τον αγγίξει μια φορά, ίσως και περισσότερες, χωρίς καλά-καλά να καταλάβει τι του συμβαίνει. Σε στιγμές μεγάλης απελπισίας, επί παραδείγματι, όταν τα πράγματα χάσουν όλο το βάρος τους και όταν κάθε νόημα σκοτεινιάσει, τότε προβάλλει το ερώτημα. Ίσως να ηχήσει μόνο μια φορά μέσα στη ζωή μας σαν απόμακρο σήμαντρο, και ύστερα να χαθεί. Και στις ευφρόσυνες στιγμές της καρδιάς, ιδού το ερώτημα. Διότι τότε όλα τα πράγματα μετασχηματίζονται και σαν για πρώτη φορά να στέκουν γύρω μας, έτσι ώστε περισσότερο τα συλλαμβάνουμε ωσάν να μην υπάρχουν, και με τον τρόπο που υπάρχουν. Και σε στιγμές ανίας, ιδού το ερώτημα, όπου είμαστε το ίδιο μακριά και από την απελπισία και από την ευφροσύνη, και όπου η καταθλιπτική κοινοτοπία των όντων απλώνει την ερημία, όπου μας είναι αδιάφορο αν τα όντα υπάρχουν ή αν δεν υπάρχουν, και μαζί τους ξαναηχεί το ερώτημα: Γιατί να υπάρχουν τα όντα και όχι το τίποτα»;

Για την πλειονότητα των ανθρώπων, αυτό το ερώτημα και η εμπειρία του Είναι, ξεπροβάλλει μόνον κάποιες στιγμές, σε κάποιες εκλάμπειες που διαπερνούν το κέλυφος της οικείας αίσθησης που έχουμε για τα πράγματα. Πρόκειται για μια διαφορετική αίσθηση, μια άλλη γεύση των πραγμάτων, που είτε δεν την βιώνουμε ποτέ είτε την βιώνουμε μόνο τυχαία και για λίγο, σε σπάνιες περιπτώσεις και χωρίς να την

αναγνωρίζουμε. Στις περισσότερες περιπτώσεις θα ηχήσει σαν μια υπόκωφη καμπάνα που βαθμιαία σιγάει.

Είναι άραγε δυνατόν, ένας άνθρωπος να έχει κατακλυστεί από αυτή την εμπειρία ώστε όχι μόνον να ρίχνει κάποιες φευγαλέες ματιές, αλλά να βρίσκεται ατέρμονα έκθαμβος από το γεγονός της ύπαρξης;

Stimmung...

Το «θαυμάζειν» είναι ένας θυμικός τόνος (η γερμανική λέξη για τον θυμικό τόνο είναι *stimmung*, που σημαίνει επίσης «κούρδισμα», «συντονισμός»). Ας φανταστούμε ένα μουσικό όργανο που συντονίζεται με έναν μουσικό τόνο ή τα όργανα μιας ορχήστρας που στη βάση αυτού του συντονισμού μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά παίζοντας. Κατ' αναλογία, λέει ο Heidegger, (ΤεΦ) όπου υπάρχει πραγματικό συνταίριασμα και συν-απόκριση, όπου το ερώτημα και η απόκριση βρίσκονται σε αρμονική σχέση, εκεί υπάρχει το φαινόμενο της συμφωνίας και του συντονισμού.

Για τον Heidegger, όπως και εν γένει για την υπαρξιακή σκέψη, η ανθρώπινη οντότητα και αυτοσυνειδησία δεν είναι το επίκεντρο της πραγματικότητας και το κριτήριο αξιολόγησής της. Ο άνθρωπος είναι μόνον ένας προικισμένος ακροατής που μπορεί να αποκρίνεται και να συνομιλεί. Όταν η απόκριση συσχετίζεται και συντονίζεται με το οντολογικό θαυμάζειν (με το γεγονός της ύπαρξης, την εμπειρία του Είναι), τότε υπάρχει ζωοποιός ακρίβεια και αρμονία.

Η σημασία που έχουν όλα τα παραπάνω μέσα στη καθημερινότητά μας (και βέβαια στη ψυχοθεραπεία) είναι προφανής: Το να υπάρχω, σημαίνει να υπάρχω εντός του κόσμου, στη συγκεκριμένη, καθημερινή μου, «βιοτική πραγματικότητα», εκεί όπου εμφανίζεται η ζωτική σχέση μου με την ετερότητα. Το επίκεντρο της ύπαρξής μου βρίσκεται στις σχέσεις μου με τους άλλους στην εμπειρία της καθημερινότητας.

Πως είναι άραγε, όταν η σχέση μου με τους άλλους (με την ετερότητα εν γένει) βρίσκεται συντονισμένη στο *stimmung* του θαυμάζειν, δηλαδή στην εμπειρία του Είναι;

Ίσως τότε οι σχέσεις μου αλλάζουν. Στο βαθμό που μπορεί να αφουγκράζομαι τη κλήση του Είναι και να συντονίζομαι με αυτήν, τότε, αν μη τι άλλο δεν είμαι το επίκεντρο ως ένα *ego* που επιζητά την βεβαιότητα στην αυτοθεμελίωσή του. Οι σχέσεις μου με τον άλλον μπορούν να είναι σχέσεις φίλιας συνομιλίας, χωρίς να χρειάζεται να παίρνουν τα χαρακτηριστικά μιας άπληστης χρήσης και κυριαρχίας. Θα μπορούσε να είναι σχέσεις υπέρτατης υπευθυνότητας, επιμέλειας, συν-απόκρισης «προς» και «για».

Το ερώτημα της Ετερότητας (Συν-είναι)

Όχι τόσο στον Heidegger όσο στη «μεταχαιντεγκεριανή» σκέψη, κατέχει εξέχουσα θέση το ερώτημα για τον άλλον, τον έτερο (την ετερότητα). Η παρουσία, το Είναι στο οποίο εξ-ίσταται ο άνθρωπος καθιστάμενος ύπαρξη, δημιουργείται και εμφανίζεται πάντα σε μια σχέση. Η ύπαρξή μου «γίνεται» στο συμβάν της συνάντησης με την ετερότητα που με υπερβαίνει και με συ-στήνει. Η συνάντηση με αυτό που έρχεται και με βρίσκει, το άγγιγμα της ετερότητας, ενεργοποιεί παρουσία, ενεργοποιεί νόημα, στο οποίο εξ-ίσταμαι. Εκείνη τη στιγμή συγκροτούμαι και γίνομαι ύπαρξη, καθώς ταυτόχρονα συγκροτείται και γίνεται «κόσμος».

Ας προσέξουμε εδώ ότι αληθινή συνομιλία με την ετερότητα σημαίνει άνοιγμα σε αυτό που δεν είναι δεδομένο αλλά που έρχεται και με βρίσκει ως κάτι που δεν υπακούει στις οικείες μου φαντασιακές κατασκευές και στα νοητικά μου σχήματα. Έρχεται ως κάτι το κατ' αρχήν ανοίκειο, που δεν μπορώ να το συλλάβω και να το ελέγξω. Χρειάζεται να μπορώ να αποπλεύσω από την κατασκευή στην οποία βρίσκομαι αγκυροβολημένος, ώστε να ανοιχτώ στο πεδίο που διανοίγει η παρουσία του άλλου. Τότε η ανθρώπινη ύπαρξη βρίσκεται μακριά από την κλειστότητα της όποιας παγιωμένης στατικότητας, βρίσκεται στα ανοικτά, στην ακατάπαυστη ροή της ελεύθερης δημιουργικότητας.

Ίσως εν τέλει, το άνοιγμα στην εμπειρία της ετερότητας (που θα πει στην εμπειρία του Είναι) σημαίνει- κατ' αρχήν- εμπειρία του Μηδενός... Ο Heidegger, υπογραμμίζει με έμφαση ότι η εμπειρία του Είναι, αναφέρεται στο «μη είναι», στο Μηδέν, και μόνον χάρις σε αυτή την αναφορά μπορεί να εμφανίζεται. Στο έργο του “Τι είναι Μεταφυσική”, λέει: «Μόνον στη βάση της αρχέγονης εμφάνειας του Μηδενός μπορεί το Dasein να προσεγγίζει τα όντα και να ασχολείται με αυτά.....Εάν το Dasein, στο θεμέλιο της ουσίαςής του, δεν επιτελούσε την υπέρβαση, δηλ., εάν δεν ήταν εκ των προτέρων εν-κρατές στο μηδέν, τότε ποτέ δεν θα μπορούσε να συμπεριφέρεται προς το ον, άρα ούτε και προς τον εαυτό του. Δίχως την πρωτογενή εμφάνεια του μηδενός δεν υπάρχει ο εαυτός, ούτε η ελευθερία» .

Αυτό όμως, γίνεται εμπειρατό ως ανησυχία, αίσθημα ανοίκειου και εντέλει ως άγχος. (Το άγχος, λέει ο Heidegger, είναι ακριβώς η εμπειρία του Μηδενός).

Η Θεραπευτική κατεύθυνση

Η Φαινομενολογική-Υπαρξιακή ψυχοθεραπεία (Daseinsanalysis-Αναλυτική του Dasein), έχει την προέλευσή της στη Φρούδική ψυχανάλυση. Η θεραπευτική της πρακτική διαμορφώνεται, κατά ένα μεγάλο μέρος, σύμφωνα με τις γενικές γραμμές των βασικών ψυχαναλυτικών πρακτικών και αρχών. Διατηρείται το ίδιο «θεραπευτικό

πλαίσιο», όπως διατηρούνται και οι «βασικοί κανόνες» που αφορούν την ελευθερία του θεραπευόμενου να μιλά (ο ονομαζόμενος «ελεύθερος συνειρμός») και η ελεύθερα μετέωρη προσοχή σχετικά με τον θεραπευτή. Αμφισβητεί όμως τα μεταψυχολογικά θεμέλια της ψυχαναλυτικής θεωρίας και διαφοροποιείται ριζικά από την ψυχανάλυση σε ότι αφορά την ερμηνευτική δραστηριότητα του θεραπευτή. Δεν γίνεται καμία προσπάθεια για ψυχοδυναμικές εξηγήσεις που στηρίζονται σε ένα προκατασκευασμένο ερμηνευτικό μοντέλο, ή σε μια θεωρία των «ενορμήσεων» και του «ψυχικού οργάνου». Η βαθιά αντίφαση της Φροϋδικής ψυχανάλυσης είναι ότι ενώ μιλά για τη σημασία της ασυνείδητης ακαθοριστίας ως πηγή της ανθρώπινης δημιουργικότητας, την ίδια στιγμή μένει υποταγμένη στην (νεωτερική) αυταπάτη ότι θα μπορούσε να υπάρξει μια πλήρως εξηγητική θεωρία πάνω στο «αντικείμενο» της ψυχανάλυσης, η οποία θα ήταν σε θέση να υποτάξει την ακαθοριστία και να κατευθύνει με βεβαιότητα την ερμηνεία και την πράξη της θεραπείας. Το μόνο που καταφέρνουμε με αυτό τον τρόπο είναι να αποφεύγεται το άγχος του θεραπευτή καθώς έχει την ψευδαίσθηση ότι υπάρχει ένα στέρεο έδαφος αλήθειας ή μια σίγουρη μέθοδος πάνω στην οποία μπορεί να βασίζεται.

Η Φαινομενολογική-Υπαρξιακή ψυχοθεραπεία (Daseinsanalysis), είναι πρωτίστως μια πρακτική δραστηριότητα που αφήνει το «αντικείμενό» της να μιλάει αυτοπροσώπως. Δεν είναι απλή κινητοποίηση των ικανοτήτων του ατόμου και ενεργοποίηση των δυνατοτήτων του, ούτε μια απλή επιθυμία γνώσης. Είναι όλα αυτά, αλλά κυρίως είναι μια «ποιητική» δραστηριότητα, καθώς η αλήθεια που προκύπτει δεν είναι αντανάκλαση μιας προϋπάρχουσας αλήθειας, αλλά πραγματοποίηση αλήθειας.

Η κατεύθυνση της Φαινομενολογικής-Υπαρξιακής ψυχοθεραπείας είναι προς τη προτεραιότητα των φαινομένων καθαυτών απέναντι στην εξήγησή τους σε όρους μοντέλων. Πρόκειται για το κάλεσμα να αφεθούν τα ίδια τα πράγματα να μας καθοδηγήσουν και ν' ανοίξουν έναν δρόμο. Με βάση τη φαινομενολογική έκκληση "να επιστρέψουμε στα ίδια τα πράγματα", επιδιώκει να παραμείνει όσο το δυνατόν πιο πιστή σε αυτό που εμφανίζεται άμεσα και συγκεκριμένα ως φαινόμενο, σε αυτή καθ' εαυτή την εμπειρία του θεραπευόμενου.

«Φαινόμενο», όπως το εννοεί ο Χάιντεγκερ και η Ερμηνευτική Φαινομενολογία, δεν είναι μόνον ό,τι εμφανίζεται άμεσα, το εμφανές. Στις διάφορες εμφανίσεις με τις οποίες μας παρουσιάζονται άμεσα τα πράγματα διαλανθάνει το άδηλο, το κρυμμένο, το συγκαλυμμένο. Το αφανές του φαινομένου έχει να κάνει με το έδαφος της προ-κατανόησης, δηλαδή με τον θυμικό-νοηματικό ορίζοντα στον οποίο αναφύεται η εμπειρία μας και μέσα στον οποίο τα πράγματα μπορούν να εμφανίζονται και να είναι. Η αφανής (και με αυτήν την έννοια «ασυνείδητη») προ-

κατανόηση στην οποία βρισκόμαστε διαμορφώνει αποφασιστικά αυτά που βιώνουμε ως φαινόμενα, δηλαδή αυτό που αντιλαμβανόμαστε ως αλήθεια και ως πραγματικότητα. Είναι σαν να διαμορφώνει ένα φίλτρο μέσα από το οποίο περνά οτιδήποτε μπορεί να νοηματοδοτείται και να εντάσσεται στον «κόσμο μας», αυτόν μέσα στον οποίο ζούμε τη συγκεκριμένη, καθημερινή μας, «βιοτική πραγματικότητα».

Αναπόφευκτα, όσο παραμένουμε εγκυστωμένοι στις κατασκευές των προ-κατανοήσεών μας, επηρεάζονται οι σχέσεις μας με τους άλλους. Γίνονται, λιγότερο ή περισσότερο, ανελεύθερες, διαστρεβλωμένες και συγκρουσιακές καθώς, συνήθως, χωρίς καν να το καταλαβαίνουμε, επιχειρούμε τον έλεγχο πάνω τους και τον περιορισμό τους στον δικό μας «κόσμο». Όπως είδαμε και πιο πάνω, αληθινή συνομιλία με την ετερότητα σημαίνει άνοιγμα σε αυτό που δεν είναι δεδομένο και που δεν υπακούει στις οικείες μου φαντασιακές κατασκευές και στα νοητικά μου σχήματα. Όσο περισσότερο παραμένω εγκυστωμένος στις κατασκευές μου, τόσο περισσότερο το άνοιγμα φαντάζει ως κάτι το απειλητικό και τόσο περισσότερο η ετερότητα γίνεται εμπειρατή ως ανησυχία, αίσθημα ανοίκειου και εντέλει ως άγχος. Το άγχος, ως η εμπειρία του Μηδενός...

Η θεραπευτική ερμηνεία, ως εκ τούτου, δεν έχει να κάνει με την προσαρμογή σε ένα προκατασκευασμένο ερμηνευτικό πλαίσιο ή θεωρία, αλλά με την αποδόμηση και την κατανόηση της προ-κατανόησης στην οποία ήδη βρισκόμαστε και η οποία, ως επί το πλείστον, παραμένει ασυνείδητη και αφανής. Ερμηνεία σημαίνει διαύγαση του ίδιου του φαινομένου και όχι θεωρητικοποίηση του. Διαύγαση, ελεύθερη έκπτυξη και ροή των φαινομένων που αποτελούν τον «κόσμο μας», σημαίνει ελεύθερη έκ-σταση (ex-istence) της ύπαρξής μας (Da-sein), καθώς αλλάζει ο θυμικός-νοηματικός ορίζοντας (Da), μέσα στο οποίο εμφανίζεται Είναι (Sein). Αλλάζει το «stimmung» στο οποίο βρισκόμαστε συντονισμένοι...

Πως είναι άραγε, όταν ο θεραπευτής βρίσκεται συντονισμένος στο stimmung του θαυμάζειν, δηλαδή στην εμπειρία του Είναι; Πως επηρεάζεται τότε η θεραπευτική σχέση;

Η εκπαίδευση του υποψήφιου θεραπευτή

Όπως υπογραμμίζεται στη διακήρυξη που βρίσκεται στην ιστοσελίδα της εταιρείας : Επιδιώκεται μια παιδεία όπως την εννοούσε ο Πλάτωνας: «περιαγωγή όλης της ψυχής». Οδηγός της είναι η πεποίθηση ότι πέραν της όποιας προσωπικής θεραπευτικής εμπειρίας, πέραν των όποιων τεχνικών και θεωρητικών γνώσεων, ο επαρκής θεραπευτής χρειάζεται μια οξύτητα βλέμματος, μια ευρύτητα καρδιάς και νου, ένα βάθος λόγου πολύ πέραν των ορίων της ψυχιατρικής και της ψυχολογίας. Χρειάζεται ένα βλέμμα που να μπορεί να εγκαταλείπει τα ψυχολογικά μοντέλα και το πνεύμα που τα διέπει για χάρη ενός ανοίγματος στην αλήθεια της

ανθρώπινης ύπαρξης και τα θεμέλιά της. Η θεραπεία δεν είναι παρά ο δρόμος προς αυτό το άνοιγμα που περνά μέσα από το κάθε φορά ιδιαίτερο βάσανο..

Η εκπαίδευση περιλαμβάνει:

α) Προσωπική ανάλυση. (Είναι το πρώτο βήμα στην εκπαίδευση του υποψήφιου).

β) Συμμετοχή στα Σεμινάρια της Εταιρείας. (Ελάχιστη διάρκεια: 5 χρόνια).

γ) Ενεργό συμμετοχή (με δικές του αναλυτικές ψυχοθεραπείες και αναλύσεις) στις εβδομαδιαίες Ομαδικές Εποπτείες. (Ελάχιστη διάρκεια: 5 χρόνια).

δ) Ατομική Εποπτεία, εβδομαδιαία. (Ελάχιστη διάρκεια: 2 χρόνια συνολικά).

ε) Παρουσίαση ενός κειμένου με ελεύθερο θέμα και έκταση σε σεμινάριο της Εταιρείας. (Αριθμός: 1 τουλάχιστον σε κάθε εκπαιδευτικό έτος).

^{1[1]} Ο Θανάσης Γεωργιάς είναι ιατρός, ψυχαναλυτής, ψυχοθεραπευτής, πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Φαινομενολογικής-Υπαρξιακής Ανάλυσης και Ψυχοθεραπείας (Hellenic Society of Daseinsanalysis) και μέλος της διοικούσας επιτροπής της διεθνούς ομοσπονδίας Daseinsanalysis ((«International Federation of Daseinsanalysis» IFDA).

² Από τη διάλεξη του Heidegger «*Το ερώτημα για τη τεχνική*» 1953

³ Βλέπε τις αναφορές στον Lévi-Strauss που κάνει ο Ηλίας Παπαγιαννόπουλος στο κείμενό του «*Η ανθρωπιά του ανύπαρκτου και το παράδοξο της θεραπείας*» στο περιοδικό της εταιρείας μας «*Ψυχανεμίσματα*» Νο 4 (εκδόσεις ΎΨΙΛΟΝ).

⁴ Ιδρυτής και πρωτεργάτης της ομάδας μελέτης και της ελληνικής εταιρείας, ήταν ο Κώστας Γεμενετζής, προερχόμενος από το ινστιτούτο της Ζυρίχης. Τον Οκτώβριο του 2009, εκλέχτηκε ως νέος πρόεδρος της Διεθνούς ομοσπονδίας Daseinsanalysis («International Federation of Daseinsanalysis» IFDA).

⁵ “Zollikon Seminars”, Northwestern University Press, Evanston, Illinois 60208-4210. Στην ελληνική γλώσσα έχουν μεταφραστεί (στα πλαίσια των εκπαιδευτικών σεμιναρίων της εταιρείας μας), επί μέρους ενότητες και αποσπάσματα, κάποια εκ των οποίων έχουν δημοσιευτεί στο περιοδικό της εταιρείας μας «*Ψυχανεμίσματα*» και στο ηλεκτρονικό μας περιοδικό στην ιστοσελίδα της εταιρείας.

⁶ Πρόκειται για τη φράση-σύνθημα του Husserl «*στα ίδια τα πράγματα*»

⁷ Βλέπε την πολύ κατατοπιστική αναφορά του Γιώργου Ξηροπαΐδη στο 3^ο κεφάλαιο του «*Ο Heidegger και το πρόβλημα της οντολογίας*», εκδόσεις Κριτική 1995